

A nanoanyagok alkalmazása

A mikrométer alatti méretű rendszerek alkalmazása, a nanotechnológia számos iparágban terjed. Nem kivétel ez alól a műanyagipar sem. A nanoméretű felületi védőrétegek és a nanoméretű töltőanyagok ma már az ipari gyártás részei. Ez a technológia azonban még a kezdeteknél tart, és sokat fog fejlődni. Bemutatjuk az ún. nanotöltőanyagok legújabb kínálatát, és bemutatunk néhány példát a nanotechnológia műanyagipari alkalmazásából.

Tárgyszavak: nanoanyagok; nanoanyagok; statisztika; előrejelzés; csomagolóanyagok; záróképeség; égésgátlás; PP.

A műszaki fejlesztés egyik fő iránya ma a nanotechnológia alkalmazása a legkülönbözőbb iparágokban. A fejlett ipari országokban már is nagy az érdeklődés a nanoanyagok iránt, és ez a következő évben meredeken tovább nő (1. táblázat). Néhány területen bevezették őket, pl. a szilíciumlapkák polírozásában, a textilkészítésben, a napvédő tejek alkotórészeként. A jövőben valószínűleg szerepet kapnak a gyógyszerek hatékonyságának növelésében, a világ legszegényebb térségeinek vízellátásában, a jobb hatásfokú energiatermelésben. A közeljövőben elsősorban a nanoméretű fémekre és oxidokra épülő eljárásokat fogják használni, de a következő egy-két évtizedben új nanoanyagok jelennek a piacon, pl. a dendrimerek és a monofalú nanoszéncsövek, amelyekből egyre többet fognak alkalmazni. A fő felhasználó az elektronikai ipar és az egészségmegőrző/kozmetikai ipar lesz, de az építőiparban és a többi iparágban is látványos lesz az igénynövekedés. *Az USA lesz a jövőben is a nanoanyagok legfőbb piaca.* Ezt Japán követi, ahol a legnagyobb az ilyen anyagok kutatására fordított egy főre jutó összeg. Az EU-n belül Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság, Ázsiában Dél-Korea és Tajvan végez kutatásokat ezen a területen. A nanotechnológia jövőbeni alkalmazói között minden bizonnyal Kína is ott lesz.

Nanoanyagot tekintik az olyan anyagot, amelynek mérete legalább egy irányban kisebb, mint 100 nm. Ilyen lehet egy vékony réteg vagy egy szilárd részecske. A nanoméretű bevonatokat már ma is felhasználják a csomagolótechnikában, elsősorban a csomagolóanyagok és -eszközök áteresztőképességének csökkentésére. A nanorészecskék tulajdonságai elsősorban a felületi hatásoktól függenek. Különösen fontosak a részecskék között ható erők. Két 1 μm alatti részecske között fellépő van-der-Waals erők pl. 10^6 -szor nagyobbak lehetnek, mint a rájuk ható nehézségi erő. Az ilyen kis

részecskéket ezért nagyon nehéz egymástól eltávolítani és pl. egy polimermátrixban elosztatni.

A nanoanyagok iránti érdeklődést jelzi az, hogy egyre újabb gyártók és gyártmányok jelennek meg a piacon. Ezek közül néhányat bemutatunk. Ismertetünk két gyakorlati példát is a nanotechnológia alkalmazására. Az egyik a csomagolóanyagok átteresztőképességének csökkentése, elsősorban nanoméretű bevonatokkal; a másik egy égésgátlót tartalmazó PP keverék csepegésének és füstképzésének visszaszorítása nanoanyag hozzáadásával.

1. táblázat

A nanoanyagok iránti várható igények a világ különböző térségeiben
2003–2020 között millió USD-ben

Térség	2003	2008	2020
Észak-Amerika	276	1490	37 900
Nyugat-Európa	225	1067	23 100
Ázsia-Óceánia	215	1035	26 700
A világ többi része	4	58	2 300
Összesen	720	3650	90 000

Új nanoanyagok a piacon

A piacon forgalmazott nanoméretű töltőanyagok elsősorban ún. szerves agyagok, nanoméretű rétegekből felépülő szilikátok (legtöbbször montmorillonit), amelyek rétegeit szerves vegyületekkel fellazítják, hogy a rétegek közé be tudjon hatolni a polimermátrix (interkaláció: a polimer beépül a rétegek közé; exfoliáció: a rétegek annyira eltávolodnak, hogy szétúsznak a mátrixban).

Az új technológia megjelenése óta kínálja aminnal, legtöbbször kvaterner ammóniumsóval felületkezelt nanoagyag töltőanyagait a **Nanocor** (Arlington Heights, Ill.) *Nanomer* és a kicsit később a piacra lépő **Southern Clay Products** (Austin, Texas) *Cloisite* márkanéven, amelyek por és mesterkeverék formájában is kaphatók. Ezek bentonitből származó alumínium-szilikátok, fő alkotójuk a montmorillonit nevű rétegszilikát. Maga a töltőanyag részecskéi kb. 100 nm átmérőjű lemezek, amelyek 10–100 vékony rétegből épülnek fel. A *Cloisite* nanoagyagokat diszperzió formájában is forgalmazzák bevonatok reológiai adalékaként; ezek gyakran többféle agyagásvány keverékéből készülnek.

A közelmúltban kezdett forgalmazni nanotöltőanyagokat az **Elementis Specialities, Inc.** (Hightstown, N. J.). A cég négyféle por alakú töltőanyagot kínál; a *105* és *107* jelű montmorillonit-, a *108* és *109* jelű hektoritalapú. A *hektorit* magnéziumtartalmú rétegszilikát, amelynek a montmorillonitnál jobb a hőállósága; feldolgozás közben kisebb annak a veszélye, hogy elősegíti a polimer degradációját. Ezért elsősor-

ban PVC-hez ajánlják, de PP-ben is jól bevált. A cég egy új szerves felületmódosítóval előállított „másodgenerációs” kísérleti termékeiből, a bentonitalapú *EA-3287*-ből és a hektoritalapú *EA-3300*-ból 5%-ot kevert hozzá félkemény PVC-hez. Az utóbbi átlátsósága feldolgozás után sokkal jobb volt, mint a hagyományos nanoagyagot tartalmazóé, de meghaladta az *EA-3287*-tel készített keverékét is.

Az **InMat, Inc.** (Hillsborough, N. J.) nanoagyagtartalmú védőbevonatok céljára készíti *Nanolok* szuszpenzióit. Legújabb „környezetbarát” *Nanolok PT* nevű szuszpenziója vizes közegű, a **Southern Clay** cég *Cloisite NA* agyagásványából és egy speciális szulfonált poliészterből készül. A száradás után *1–2 μm vastag bevonattal ellátott PET vagy BOPP fóliák kb. 1000-szer kevesebb oxigént eresztenek át*, mint a bevonat nélküliek, és egy ilyen bevonat egy 12 μm vastag EVOH záróréteggel egyenértékű.

A németországi **Fraunhofer Intézetekben** kifejlesztett *Ormocer* márkanévű anyagok szol-gél eljárással szintetizált hibrid polimerek. Az eljárásban szerves anyaggal módosított Si-alkoxidokat szabályozott körülmények között hidrolizálnak és kondenzálnak, és az eljárás végén egy térhálós szerkezetű szervesanyagot kapnak. Egyes típusokba kokondenzációval Ti-, Zr- és Al-alkoxidokat is beépítenek. A következő lépésben a szervesanyaghoz kötődő, polimerizációra képes csoportokat termikusan vagy UV-fénnyel iniciálva egymással reagáltatják. Ilyen módon szerves-szerves kopolimert kapnak. Egyes típusokban olyan szerves csoportok is vannak, amelyek nem vesznek részt a polimerizációban, hanem a termék későbbi felhasználásakor képesek vegyi reakcióra. A termékeket a mikroelektronikától az orvosi és fogorvosi ellátásig, a védőrétegektől az antisztatikus, antiadhezív, antireflexiós rétegeken át a ragasztógyártásig számos célra ajánlják.

A két évvel ezelőtt alapított **NaturalNano, Inc.** (Rochester, N.Y.) a természetben nanocsövecskék formájában előforduló *halloysit* nevű agyagásványt hamarosan forgalomba hozza granulált polimerkoncentrátumok formájában *Pleximer* márkanéven. Ez az alumínium-szilikát kb. 100 nm átmérőjű és 500–1200 nm hosszú finom csöveket alkot, amelyek bekeverésekor nem kell a töltőanyagot exfoliációnak alávetni. A különlegesen kezelt, szabadalommal védett eljárással előállított új nanotöltőanyagból 7%-ot (30% koncentrátumot) poliamidhoz keverve *a polimer húzómodulusa megduplázódott*.

A laboratóriumokban több éve foglalkoznak a szén alapanyagú és cső alakú nanotöltőanyagok fejlesztésével, amelyekről nagyon jó eredményeket várnak. A **Vorbeck Materials Corp.** (Jessup, Md) a **Princetoni Egyetemen** kifejlesztett eljárás szabadalmát vásárolta meg, amellyel multifunkcionális grafit nanolemezeket lehet előállítani. A *grafénnek* nevezett és *Vor-x* márkanévvel forgalmazandó töltőanyag-tól azt várják, hogy a mechanikai tulajdonságok mellett villamosan vezetővé tegye a polimert és a zárótulajdonságait is javítsa. Eddig többféle hőre lágyuló és hőre keményedő polimerbe (PET, PEN, PMMA, TPE, PC, PA, epoxigyanta) keverték be sikeresen. A töltőanyag kísérleti mennyiségben por és mesterkeverék formájában már most is hozzáférhető, de a gyártók elsősorban mesterkeverékként szándékozzák forgalmazni.

Nanotechnológia a csomagolóiparban

Ahhoz, hogy egy árut hosszú ideig frissen tartsanak, megvédjék a környezeti hatásoktól és megakadályozzák a belőle származó illékony anyagok környezetbe távozását, a csomagolóanyag átteresztőképességét optimalizálni kell, azaz szabályozni kell mindenekelőtt az oxigén-, vízgőz- és aromaátteresztését. Az átteresztőképességet legtöbbször csökkenteni akarják, amit a legkönnyebben záró hatású bevonattal lehet elérni. A záróréteget koextrudálással, többrétegű fóliába épített záróréteggel, a felületre vitt néhányszor tíz nm vastag elemi fém- vagy oxidréteg felgőzölésével alakítják ki. Ilyen eljárásokat kb. 40 éve használ az ipar. A nm méretű szilárd részecskék, az ún. nanotöltőanyagok bekeverése a polimerbe (a polimerizáció során vagy utólagos extrudálással) az elmúlt évtizedben alakult ki. Az ilyen szilárd részecskéket gyakran oxigénabszorberekkel (scavenger) együtt alkalmazzák, mindenekelőtt italok forgalmazására használt palackok anyagában.

A műanyagok a csomagolóiparban már számos helyről kiszorították az üveget, és a következő cél a fémek helyettesítése. Ehhez el kell érni, hogy a műanyag ne eressze át az UV-fényt. Léteznek olyan műanyagok, amelyek 100%-ban megvédik az árut az UV-fénytől. Ezt szerves pigmenttel érik el, amelyet nanorészecskék formájában polimer kötőanyaggal visznek fel a felületre. Vannak olyan nanoanyagok, amelyek kiszűrik az UV-fényt, de átteresztik a látható fényt, és ilyenkor a palack – pl. a söröspalack – fala átlátszó marad, amit a sörivők többsége kívánatosnak tart.

Számos áru azonban a látható fényre is érzékeny. Az ilyen árut tartalmazó csomagolóeszköz fényátteresztése akkor is jelentősen csökken, ha csupán „leheletvékony” alumíniumréteget visznek fel rá, amelyen keresztül még átlátszó marad az edény fala. A felgőzölt vékony fémréteg mechanikailag sérülékeny, ezért az ilyen csomagolóeszközre még egy külső védőfóliát is felragasztanak, amely tovább javítja a záróképességet. Fémalumínium helyett néha alumínium- vagy szilícium-oxidot gőzölnek a felületre. Ezek is jó záróképességet eredményeznek, de átteresztik a látható fényt. Az átteresztőképességet csökkentő technológiákról a 2. táblázat ad áttekintést.

A többrétegű fóliákba beépített zárórétegekkel már hosszú idő óta gyártanak csomagolóeszközöket, amelyekkel sikerült a fóliák átteresztőképességét csökkenteni. Az elmúlt évek kutatásainak eredményeképpen azonban ma már jobban ismerik a nanorendszerek transzportfolyamatait, és a közeljövőben várhatóan a „közönséges” csomagolóanyagok záróképessége is jelentős mértékben javulni fog.

A nanotechnika révén a jövőben tökéletesebben lehet majd kiüríteni a csomagolóeszközök tartalmát. Becslések szerint az élelmiszerek, a tisztítószeres és a kozmetikumok kb. 20%-a marad vissza a palackban vagy a tubusban. Egy új felfedezés alapján plazmakezeléssel hoznak létre a belső felületen egy nanométer vastagságú réteget, amely felére csökkentheti a veszteséget.

Meg kell azonban jegyezni, hogy minél kisebbek a részecskék, annál drágább a technológia. A nanotechnológia alkalmazása előtt tehát minden esetben meg kell vizsgálni, hogy nyújt-e valódi előnyöket a hagyományos technológiához képest.

Csomagolóanyagok záróképeségének javítására alkalmazott
nanotechnológiák

Eljárás	Anyagkombinációk	Oxigénzáró képesség javulása	Vízgőzzáró képesség javulása	Aromazáró képesség javulása	Fény- áteresztés ^{1/} csökkenése
Vékony Al- réteg felvite- le	PET, PP hordozófólia, 30–80 nm Al-réteg, PE fedőfólia	50–500- szoros	10–200- szoros	4–10-szeres	100-szoros
Vékony oxidréteg felvitele	PET, PP hordozófólia, 20–80 nm AlO _x vagy SiO _x	10–500- szoros	5–100-szoros	4–10-szeres	nincs javulás
Nanoanyag töltőanyag bekeverése	exfoliált részecskék PA6 vagy PET mátrixban	2-szeres	2-szeres	nincs adat	nincs javulás

^{1/} látható fény.

Csökkentett éghetőségű PP profilok füstképzésének mérséklése nanoagyaggal

A **Rehau** cég gyártmányai közé tartoznak a PC+ABS keverékből extrudált halogénmentes csökkentett éghetőségű profilok, amelyekbe égésgátlóként szerves foszforvegyületet kevernek. A cég fejlesztőiben felmerült, hogy PP-ből is gyárthatnának hasonló profilokat, amelyek éghetősége hasonlóan csekély vagy még kisebb lenne. Égésgátlóként az ammónium-polifoszfátot (APP) választották ki, amely évek óta bevált a PP éghetőségének mérséklésére. Ennek az égésgátlónak érdekes a védőmechanizmusa: tűz hatására pórusos, habszerű kokszerűteget hoz létre a polimer felületén, amely csökkenti a hővezetést és elzárja a mélyebb rétegeket az oxigéntől, így megakadályozza a tűz terjedését a polimer belső tömege felé. A kiválasztott APP nem befolyásolja a PP feldolgozhatóságát.

A kocszos védőréteg képződését szinergetikus adalékokkal, pl. szilikát- vagy bórtartalmú adalékokkal lehet fokozni. A fejlesztők *szilikátadalékként szerves nanoagyagot alkalmaztak*, amelynek önmagában is van számos kísérletben megfigyelt égésgátló hatása. Jótékony hatását az UL 94 szabvány szellemében végzett előkísérletek is igazolták (3. táblázat). (Az UL 94 szabvány szerint a függőleges próbapálca alsó végét gyújtják meg gázlánggal, majd mérik a gyújtás utáni égési időt, közben megfigyelik, csepeg-e égés közben a próbatest és meggyújtják-e a cseppek a pálca alá helyezett selyempapírt.)

A továbbiakban a PP/APP és PP/APP/nanoagyag (PP/APP/NA) keverékeket a halogénmentes égésgátlót tartalmazó PC+ABS keverékkel hasonlították össze. Az éghetőségi tulajdonságokat a 10 évvel ezelőtt bevezetett ún. *kónuszos kaloriméterrel* mér-

ték, amelyet az *ASTM E 1354*, az *ISO 5660*, a *NFPA 264A* szabvány ír le. (Lényege, hogy a vizsgálandó anyagból készített 10x10 cm-es lapot vízszintes helyzetben a kónuszos sugárzó test alján lévő mérlegre helyezik, és mérés közben folyamatosan mérik a tömegváltozást. A beállítható intenzitású sugárzó test felmelegíti a próbatestet, a fejlődő gázokat nagyfeszültségű szikra gyújtja meg. Égés közben folyamatosan mérik a felszabaduló hőmennyiséget, az elvezetett füstön áthatoló fényt, az égésgázok összetételét. Az égést a hőfejlődés maximumával, átlagával és az összes hőmennyiséggel jellemzik.) A 4. táblázat az éghetőségi jellemzőket mutatja különböző hőszugárzóteljesítmény mellett.

3. táblázat

A PP/APP és a PP/APP/nanoagyag keverékek UL 94 szabvány szerint végzett előkísérletekben mutatott éghetőségi tulajdonságai

Jellemzők	PP/APP	PP/APP/nanoagyag
A pálca vastagsága, mm	1,5	1,5
Gyújtás időtartama, s	60	60
A gyújtás utáni égés időtartama, s	>30	7
Cseppképződés	van	nincs
Papír meggyullad	igen	nem
Eredmény	nem kielégítő	kielégítő

4. táblázat

A PC+ABS és a PP/APP/NA keverékek éghetőségi jellemzői kónuszos kaloriméterben mérve

Jellemző	Egység	30 kW		50 kW		70 kW	
		PC+ABS	PP/APP/NA	PC+ABS	PP/APP/NA	PC+ABS	PP/APP/NA
T _{gyull}	s	256	71	78	21	30	14
HRR _{max}	kW/m ²	99	61	239	178	443	220
THR	MJ/m ²	92	0,9	98	125	108	145
CO 6 min	kg/kg	0,13	0	0,13	0,06	0,14	0,05
CO ₂ 6 min	kg/kg	1,77	0	1,60	3,26	1,65	2,72
Égési idő	s	1122	86	1105	1968	729	1524

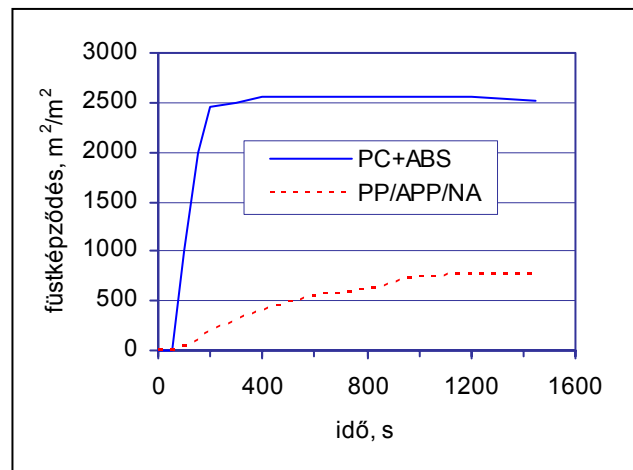
T_{gyull} = gyulladásig eltelt idő, HRR_{max} = hőfejlődés maximuma, THR = összes felszabaduló hőmennyiség.

A PP minták minden esetben hamarabb gyulladtak meg, mint a PC+ABS minták, de a különbség a sugárzás intenzitásának növekedésével erőteljesen csökkent. A hőfejlődés maximuma fordított viszonyt jelez: kis sugárzási teljesítmény mellett (ha

csökkentéssel is) a PP hőleadása volt kisebb, és a különbség a sugárzás erősségével erőteljesen nőtt.

Igen nagy volt a különbség a két keverék füstképzésében. A PC+ABS a gyulladáshoz gyorsan elérte a maximális értéket, és ezután már nem változott. A PP/APP/NA füstképzése csak lassan nőtt, és a vizsgálat végére is csak a másik minta kb 1/3-át érte el (1. ábra).

A mechanikai tulajdonságokat az 5. táblázat tartalmazza. Ebben feltüntették egy ütésálló PP-vel készített keverék tulajdonságait is.

1. ábra A keverékek füstképzése 50 kW sugárzási teljesítménnyel

5. táblázat

A PC+ABS és két PP/APP/NA keverék mechanikai tulajdonságai

Tulajdonság	Egység	PP/APP/NA (normál PP)	PP/APP/NA (ütésálló PP)	PC+ABS (halogénmentes)
Húzómodulus	MPa	2324	2250	2750
Charpy ütésállóság*	kJ/m ²	26	nem törik	270
Charpy ütésállóság**	kJ/m ²	3,5	10,0	45
Éghetőség (UL 94) 1,6/3,2 mm vastagság	fokozat	V-0	V-0	V-0
Izzóhuzalos próba	°C	960	960	960
Sűrűség	g/cm ³	1,06	1,07	1,17

* hornyolatlan próbatesten 23 °C-on mérve, **hornyolt próbatesten 23 °C-on mérve.

A PP-alapú keverékek húzómodulusa kisebb a PC+ABS keverékénél, ami lehet előnyös is, hátrányos is, a felhasználási céltól függően. A normál PP-ből készített keverék ütésállósága (hornyolatlan próbatesten) csak tizede a PC-alapú keverékének,

de az ütésálló PP-keverék nem is tört el. A PP keverékek hornyolt próbatesten mért ütésállósága egyértelműen kisebb, mint a PC keveréké. Az éghetőségi jellemzők egyenértékűek (de mint bemutattuk, a PP füstképzése sokkal kisebb). A PP-keverékek könnyebbek. Következtetés: a halogénmentes és nanoagyagot tartalmazó PP keverékek alkalmazása olyan extrudált profilok (vagy fröccsöntött termékek) gyártásakor előnyös, ahol törekedni kell az esetleges tűznél a kisebb füstképzésre és a csekélyebb hőfejlődésre.

Összeállította: dr. Pál Károlyné

Nanomaterials. = Macplas International, 2005. máj. 2. sz. p. 13–14.

Manolis Sherman, L.: Nanocomposites. = Plastics Technology, 53. k. 5. sz. 2007. p. 76–93.

Herstellungsverfahren für ORMOCER®e. = www.isc.fraunhofer.de/alteseiten/-ormocere/o1.html

Langowski, H.-Ch.; Agulla, K.: Nanocomposites in Packstoffen. = KunstStoff Trends, 7. k. 4. sz. 2007. p. 16–18.

Steffl, U.; Reinemann, S.: Flammwidrigkeit extrudierter Profile verbessern. = Kunststoffe, 97. k. 5. sz. 2007. p. 86–90.